

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies

URL of the journal / URL časopisu: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>

Author(s) / Autor(i): Stanislav Konečný
Article / Článok: Arény ako koncept v teórii verejnej politiky
Publisher / Vydavateľ: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov – UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences and International Relations – UMB Banská Bystrica
DOI: <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2021.24.3.51-68>

Recommended form for quotation of the article / Odporúčaná forma citácie článku:

KONEČNÝ, S. 2021. Arény ako koncept v teórii verejnej politiky. In *Politické Vedy*. Vol. 24, no. 3, pp. 51-68. ISSN 1335 – 2741. Available at: <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2021.24.3.51-68>

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu *Politické vedy*. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

ARÉNY AKO KONCEPT V TEÓRII VEREJNEJ POLITIKY

ARENAS AS A CONCEPT IN THE THEORY OF PUBLIC POLICY

Stanislav Konečný*

ABSTRACT

The concept of arenas in public policy theory was used by T. J. Lowi as early as in the 1960s, distinguishing between distributive, redistributive, constitutive and regulative politics (arena). Its modification was created by R. H. Salisbury and J. Heinz in the 1970s with the model of the self-regulatory and persuasive arena, followed by A. G. Jordan and J. J. Richardson offered a classification of three traditional arenas (parliamentary, governmental, and partial) and three non-traditional arenas (bureaucratic, pressure and public arenas), thus stabilizing the model known as A-A-A (arenas, agendas, actors). The study also aimed to highlight the conceptual proximity of other approaches encountered in political science. Methodologically, models that work with similar 'spatial metaphors' appeared to be related, with their common feature being the notion of a certain relatively closed social space of public policy-making involving actors who, through their roles, transmit different agendas between them. As a result of this comparison are the presented concepts of Meinungsreservoir K. W. Deutsch and le champ P. Bourdieu.

Key words: Political Arena, Theory of Public Policy, Political Arenas, Broader Approaches

Úvod

V teórii verejnej politiky sa občas stretávame s pojmami, ktoré vizuálne konceptualizujú rôzne fenomény. Niekedy pritom ide o pojmy, pôvodne používané inými vedami, ako napr. „*textilná metafora*“ sieť, prevzatá zo sociológie. (Petrušek 1996) Takouto „*priestorovou metaforou*“ je aj pojem aréna, prevzatý z pôvodnej terminológie politologickej, možno ako náznak

* doc. PhDr. Ing. Stanislav Konečný, PhD., MPA pôsobí ako docent na Katedre verejnej politiky a teórie verejnej správy, Fakulta verejnej správy, Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, Popradská 66, 040 11 Košice, Slovenská republika, e-mail: stanislav.konecny@upjs.sk.

DOI: <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2021.24.3.51-68>

súvislosti s priestorom, kde sa zhromažďoval *démos*, ktorý bol už obľúbenou témou politickej filozofie. Aréna je skutočne vo svojom pôvodnom význame (v dikcii Wikipédie) veľký, po obvode uzatvorený priestor zvyčajne kruhového alebo oválneho tvaru, určený pre sledovanie divadelných, hudobných alebo športových predstavení.

Nejde však len o nejakú terminologickú kuriozitu, alebo len o jeden z početných modelových prístupov v teórii verejnej politiky. V najnovšom vydaní svojej Politológie **A. Heywood** (2019, s. 2 - 3) uvádza, že *„je užitočné rozlišovať medzi dvoma širokými prístupmi k definovaniu politiky. V prvom prípade je politika spojená s arénou alebo miestom, v takom prípade sa správanie stáva "politickým" kvôli tomu, kde k nemu dochádza. V druhom prípade je politika vnímaná ako proces alebo mechanizmus, v takom prípade "politické" správanie je správaním, ktoré vykazuje charakteristické rozlišovacie vlastnosti, a tak sa môže uskutočniť v akomkoľvek, či každom sociálnom kontexte.“*

Koncept „arén“ teda podľa **Heywooda** je jednou z dvoch hlavných metodologických paradigiem pri skúmaní politiky - tou druhou je koncept „procesov.“ A tak ako v prípade procesov nešlo len o notoricky známe modely **D. Eastona** a **W. I. Jenkinsa**, ale aj o koncepty **E. Andersona**, **Ch. O. Jonesa**, **G. D. Brewera**, **P. DeLeona**, **B. Hogwooda** a **L. A. Gunna**, **Y. Drora**, **G. A. Almonda**, **J. S. Coleman**a a **J. C. Powella**, ale aj **F. Lehnera**, **C. Offeho**, či v konceptoch politického cyklu **M. Howletta** a ďalších (Konečný 2018), tak aj koncept „arén“ nemožno obmedzovať len na najčastejšie v literatúre uvádzaný model A-A-A, ktorý s jedným typom arén pracuje.

1. Koncept arén

Arény sú pritom aj doteraz súčasťou záujmu politológie, najmä ako „politické arény“, vymedzované ako priestor politických konfliktov (Mintzenberg 1985), alebo ako jeden z typov arén, kde sa s týmto obsahom okrem politickej arény ešte uvádza aréna štátna, ekonomická, právna a občianska. (Linz - Stepan 1996)

Oveľa frekventovanejším sa stal koncept arén v teórii verejnej politiky, keď sa v 60. rokoch minulého storočia cez dielo **T. Lowiho** stal súčasťou veľmi obľúbeného metodologického konceptu A-A-A (arény - aktéri - agendy), modifikovaného neskôr **R. H. Salisbury**m a **J. Heinzom**. Pojem aréna v značne odlišnom chápaní používali o desaťročie neskôr aj **A. G. Jordan** a **J. J.**

Richardson, jednako však i tu nachádzame ducha „priestorovej metafory“, podobne však ako pojmy „rezervoár“ v modeli kaskád **K. W. Deutscha** a pojem „poľa“ **P. Bourdieua**, ktoré majú svoj pôvod tiež v 60. a 70. rokoch minulého storočia.

Spoločným prvkom týchto prístupov je určitá abstraktná predstava sociálneho priestoru, v ktorom dochádza k vzájomnému ovplyvňovaniu a modifikovaniu agend, vnášaných do diskurzu v tomto „priestore“ rôznymi aktérmi, ako to najlepšie vystihuje práve koncept A-A-A. Aréna je teda sociálny „priestor“, umožňujúci vstup určitému okruhu aktérov, ale keďže aktéri vďaka svojej rolovej pluralite majú možnosť vstupovať do rôznych arén, dôležitou otázkou sa stáva aj vzájomná priestupnosť rôznych arén. **J. J. Richardson** a **A. G. Jordan** uvádzajú, že „*politiky sa realizujú v celom rade vertikálnych segmentov, pričom každý segment je obsadený pevnou štruktúrou usporiadaných skupín, no zároveň je nepriepustný pre iné skupiny alebo širokú verejnosť.*“ (Richardson, Jordan, 1979, s. 174)

P. Kenis a **V. Schneider** (1991) pritom zdôrazňujú určitý druh štruktúralného uzavretia v konfiguráciách aktérov, prítomnosť hraníc a určitých integrujúcich síl, ktoré vytvárajú identitu týchto štruktúralných celkov - aj keď ide často iba o časovo ohraničenú vzájomnú súvislosť alebo závislosť aktérov. Táto charakteristika sa však vzťahuje nielen na tradičné arény.

2. Theodore J. Lowi: distributívna, redistributívna, konštitutívna a regulatívna aréna

Rozpracovanie kategórie arén sa v literatúre od polovice 60. rokov spája s menom **Theodora J. Lowiho**, autora známeho bonmotu „*policies determine politics*“¹, podľa ktorého obsah politiky určuje proces politického riešenia problému a nie opačne. Použil na to dve kritériá, spojené s typmi donútenia, ktoré majú vlády k dispozícii: pravdepodobnosť použitia štátneho donútenia je v určitých situáciách malá, kým v iných je veľká. Následne spôsob použitia štátneho donútenia na správanie jednotlivcov môže byť buď bezprostredný alebo sprostredkovaný (cestou vplyvu na prostredie, v ktorom ľudia pôsobia). Vznikli tak štyri typy verejnej politiky:

¹ V interpretačnej literatúre sa táto veta niekedy nepresne uvádza (porovnaj Lowi 1972, s. 299) ale aj rozdielne interpretuje ako „*Policy determines politics*“ (pozri napr. Fiala, Schubert 200, s. 67, Potůček, Vass, Kotlas 2005, s. 47) resp. ako „*Policies determine politics.*“ (Heinelt 2007, s. 109)

Tab. 1: Typy verejnej politiky T. Lowiho

pravdepodobnosť použitia nástrojov prinútenia	spôsob vplyvu s využitím prinútenia	
	bezprostredne na správanie jednotiek	sprostredkované na správanie jednotiek prostredníctvom zmien v prostredí pôsobenia
malá	distributívna politika – spočíva vo využívaní riešení, ktoré poskytujú prospech konkrétnym jednotkám, firmám alebo korporáciám, napr. na prídel štátnej pôdy, štátna pomoc pre produkciu, clá na dovoz tovarov konkurujúcich miestnej produkcii	konštitutívna politika – vplyvanie na podobu politického systému, tvorba „pravidiel hry“, napríklad spôsob prepočítavania hlasov na mandáty, vytvorenie Ústavného súdu, zmeny v ústave, zmeny v územnom usporiadaní štátu
veľká	regulatívna politika: okrem iného prináša prospech širším skupinám alebo spoločenským, spočíva na regulovaní správania, delí sa ešte na politiku <ul style="list-style-type: none"> • ekonomicky konkurenčnú, napr. licencie, povolenia, koncesie na vykonávanie nejakej činnosti; • ekonomickú ochrannú, napr. ochranu spotrebiteľov pred škodlivými výrobkami, ochranu pracovníkov; • sociálnu, napr. v otázkach potratov, eutanázie; • čistú, napr. trestné právo 	redistributívna politika , ktorej cieľom nie je využívanie majetku, ale je ním on sám, nejde o rovnaké zaobchádzanie, ale o rovnaké vlastníctvo, napr. progresívne zdaňovanie, programy welfare state, sociálne zabezpečenie, občianske práva pre predtým diskriminované menšiny

Zdroj: Lowi, 1988, rekonštrukcia podľa Szarfenberg 2016. s. 49.

Hoci v štúdiu, z ktorej vyššie uvedený bonmot pochádza, sa len raz vyskytuje slovo aréna (Lowi, 1972), predsa je považovaná za východiskový

koncept arén, kopírujúcich štyri politiky viac-menej podľa ich účinkov, podľa nákladov a výnosov, ktoré mali v jednotlivých typoch politiky dominantný vplyv na proces tvorby politiky, alebo tiež – ako zdôrazňujú **P. Fiala** a **K. Schubert** – podľa toho, ako na politický rozhodovací a realizačný proces pôsobia reakcie a očakávania všetkých zúčastnených, vyjadriteľné práve aj v kategóriách nákladov a výnosov (úžitkov). „*Politické problémy sa nikdy neobjavujú na politickej scéne izolovane, ale vždy sa stretávajú s konkrétnymi, už existujúcimi socio-ekonomickými situáciami a vopred danými politickými štruktúrami*“ (Fiala, Schubert, 2000, s. 69), pre ktoré sa zaužíval pojem aréna. **T. Lowi** takto vymedzil pôvodne štyri politiky:

- **distributívnu** politiku (distributívnu arénu) charakterizuje politika rozdeľovania, je teda charakteristická tým, že prebieha v mimotrhovom prostredí, bez priamej súťaže, čo spôsobuje nie vždy jasné rozloženie nákladov a výnosov, zdroje sa rozdeľujú bez jasne parametrizovaných nákladov, ako je tomu napríklad v školstve či výskume. **P. Fiala** a **K. Schubert** (2000, s. 70) ju charakterizujú tak, že „*tovary a služby (ktoré musia byť k dispozícii v nadbytku) musia byť zo strany štátu rozdeľované v princípe všetkým zainteresovaným.*“ Podľa **L. Malíkovej** „*distributívna politika je organizačná forma konania, založená na filozofii rovnakého prístupu ku všetkým sociálnym skupinám spoločnosti pri rozdeľovaní tovarov a služieb. Prináša úžitok všetkým a je výhodná pre všetkých, pretože jej náklady sa nedajú konkrétne priradiť alebo zistiť. Preferuje celonárodné programy, napr. verejný program národných parkov, vedeckého výskumu. Žiadna sociálna skupina nemôže byť zvýhodnená ani znevýhodnená pri ich realizácii. Táto forma politiky je uskutočňovaná na základe geografického alebo funkčného kritéria. Napríklad geografické kritérium berie za základ niektorú úroveň lokálnej vládnej štruktúry (regionálna, miestna samospráva), ktorej je rovnako pridelená výhoda či finančná podpora. Takouto politikou môže byť napríklad všeobecná dôchodková daň, podpora poľnohospodárskych fariem a pod.*“ (Malíková, Daško 2018, s. 31);
- **redistributívnu** politiku (redistributívnu arénu) charakterizuje politika prerozdeľovania, v ktorej sa náklady a výnosy prerozdeľujú, čo prinajmenšom potenciálne vyvoláva konflikty v distribúcii, ako je tomu napríklad pri politike v oblasti sociálnej pomoci, trhu práce a pod. Podľa **P. Fialu** a **K. Schuberta** (2000, s. 71) „*jej základný princíp spočíva v*

tom, že jednej určitej socio-ekonomickej vrstve alebo skupine môže byť dané len to, čo je inej skupine odobrané“. Podľa **L. Malíkovej** „redistributívna politika je organizačná forma konania, založená na stanovení jednoznačného pomeru medzi nákladmi a úžitkom. Vychádza z určitého ideologického presvedčenia aktérov, na základe ktorého sa rozhodne, ktorej sociálno-ekonomickej vrstve spoločnosti bude pridané to, čo inej bude odobraté. Je to typ donucovacej politiky, ktorá sa implementuje cez prostredie. Využíva najmä daňové kanály, zisk od jednej skupiny používa na vyrovnanie životných nákladov inej skupiny. Snahou takejto politiky je napríklad zabezpečiť, aby boli uspokojené minimálne potreby občanov. Podporuje nižšie a stredné zisky. Je viac dominantnou organizačnou formou politiky v krajinách s črtami konsociačnej demokracie s vysokým životným štandardom“ (Malíková, Daško 2018, s. 31);

- **regulatívnu** politiku (regulatívnu arénu) charakterizuje politika príkazov, zákazov, nariadení a povolení, čiže ide o stanovenie určitých pravidiel, nie je teda typickou politikou finančných transferov ako predchádzajúce, aj keď napriek tomu aj tu dochádza k určitým nákladom a výnosom – typickou je napríklad environmentálna politika ako politika tohto typu, tiež politika v oblasti hospodárskej súťaže, bezpečnosti potravín a pod. (kde môže prinajmenšom potenciálne) dochádzať k zlyhaniu trhu. „Znamená pre príslušných adresátov iba nepriamu výhodu alebo nevýhodu.“ (Fiala, Schubert 2000, s. 72) Podľa **L. Malíkovej** „regulatívna politika je organizačná forma konania, založená na uplatňovaní pravidiel, príkazov, zákazov, nariadení, ktoré konkretizujú zákon formou limitovaného správania jednotlivých subjektov v záujme ochrany spoločnosti. Ako príklad možno uviesť prijatie celospoločenských pravidiel výkupných cien určitých produktov, pravidiel na ochranu zdravého stravovania atď. Podobne v prípade požiadavky paritného zastúpenia jednotlivých zástupcov národnostných menšín vo vládných orgánoch. Regulatívna politika predpokladá rovnaký prístup k verejným potrebám (vzduch, voda, ochrana zdravia, ekonomiky, bezpečnosť občanov). Vláda zaujíma sprostredkovateľskú pozíciu medzi záujmovými skupinami, ktoré prichádzajú so svojimi požiadavkami. Táto forma je náročná na vznik nových verejných inštitúcií“ (Malíková, Daško 2018, s. 32);
- **konštitutívnu** politiku (konštitutívnu arénu) charakterizuje politika

udržiavajúca systém čiže sociálno-regulačná, vytvára predpoklady pre presadzovanie jednotlivých politik (príprava pravidiel pre tvorbu pravidiel), príkladom môže byť napríklad politika reforiem verejnej správy (porovnaj tiež Karagiannis, Radaelli 2007). Podľa Ľ. **Malíkovej** „konštitučná politika je organizačná forma konania, určená na stabilizáciu systému. Účinok tejto politiky sa nevzťahuje na priame rozdeľovanie nákladov a úžitku, ale skôr na normy, pomocou ktorých sa rozdeľovanie uskutočňuje. Všeobecne ide o stanovenie pravidiel pre používanie politickej moci. Táto forma (aréna) môže byť dôvodom na konfliktné a ideologické spory aktérov, ktorí sa snažia nastoľovať nové politické otázky, súvisiace s reformami, s inštitucionálnymi zmenami a pod. Vzťahuje sa na právne usporiadanie vnútorných pomerov v systéme tvorby politiky.“ (Malíková – Daško 2018, s. 32)

3. Robert H. Salisbury - John Heinz: samoregulačná a persuasívna aréna

Pôvodne zahŕňala **Lowiho** typológia len prvé tri typy politických arén (Fiala, Schubert, 2000) a zaradenie štvrtej vyvolalo diskusiu, v rámci ktorej prišli s odlišným konceptom politických arén **R. H. Salisbury** a **J. Heinz** (1970), podľa ktorých politiky môžeme deliť na štrukturálne alebo alokačné. Alokačné politiky sa spájajú s rozhodnutiami, ktoré prinášajú priame materiálne alebo symbolické benefity jednotlivcom alebo skupinám. Alokačné politiky sa môžu líšiť v závislosti od prevažujúcej distribúcie a redistribúcie. Štrukturálne politiky vytvárajú orgány alebo pravidlá pre budúce alokácie – sú abstraktnejšie formulované a majú menej jednoznačný charakter. Líšia sa vnútorne v závislosti od svojich regulačných alebo samoregulačných charakteristík a vytvárajú „špecifické politické arény“ líšiace sa organizovanými záujmami aktérov, ktorí sa v nich pohybujú. (Halpin, Baxter, MacLeod, 2012, s. 120)

Zatiaľ čo alokačné politiky **Salisburyho** a **Heinza** sa viac-menej kryjú s distributívnou a redistributívnou politikou **Lowiho** a ich regulačná štrukturálna politika sa viac-menej kryje s jeho regulatívnou politikou, samostatne vymedzovaná samoregulačná politika ako priestor mimo vplyvu štátu vytvára nový, samostatný typ, ktorého obdobu u **Lowiho** nenachádzame. V rámci **samoregulačnej** politiky zúčastnení aktéri riešia svoje agendy vo vlastnej réžii a na vlastnú zodpovednosť – oproti iným politikám tu ide o absenciu štátneho vplyvu v tejto aréne. Ako píše Ľ. **Malíková** „samoregulačná politika je

organizačná forma konania na úplné alebo čiastočné prenesenie rozhodovacej a kontrolnej funkcie štátu v istej sfére spoločenského života, ktorú preberajú autonómne prvky alebo samosprávy. Je to doplnková forma **Lowiho** konštitučnej formy politiky a platí pre decentralizované systémy, kde (lokálni) tvorcovia politiky riešia svoje záležitosti sami. Vláda deleguje právo konkrétnym sociálno-ekonomickým skupinám rozhodovať a implementovať vlastné regulatívy v konkrétnom prostredí (autonómne oblasti regulácie). Môže ísť napríklad o platnosť istých bezpečnostných noriem, ktoré sa stanú záväznými len pre určité skupiny.“ (Malíková, Daško 2018, s. 32 – 33)

Ďalšiu zo „špecifických politík“ **Salisburyho** a **Heinza** je **presvedčovacia** (persuazívna) politika, ktorá je svojim spôsobom ku samoregulačnej politike komplementárna, pretože sa týka predovšetkým pôsobenia štátu. Ako píše uvedení autori, „*ono sa ale nedá iba rozhodovať a nariaďovať, takto to vôbec nefunguje. Musíš ľudí aj presvedčať, získať na svoju stranu kľúčové profesijné a inak kľúčové skupiny, vysvetliť im, prečo by to tak malo byť a tým dosiahnuť zmenu.*“ (Salisbury, Heinz, 1970, strany? citát). Ako píše **L. Malíková**, „*presvedčovacia politika je organizačná forma konania, využívaná najmä v prípade potreby presadiť rozhodnutia v nejasne štruktúrovanom rozdelení zdrojov. Táto politika je spätá so záujmami konkrétnych politických skupín, ktoré využívajú presvedčovanie verejnosti i partnerov o správnosti nakladania so zdrojmi ako inštrument na presadenie istých programov.*“ (Malíková, Daško, 2018, s. 33) Vzhľadom na obmedzený rozsah alebo účinnosť regulačných opatrení a poskytovanie služieb štát stále viac usiluje o dosiahnutie svojich cieľov presvedčovaním adresátov. Odvoláva sa na pochopenie svojich občanov, aby sa správali tak, ako si praje: čiastočne je pokus o presvedčanie adresovaný aj skupinám alebo priemyselným združeniam. (Kohout, 2002) Tam, kde sú záujmy jednoznačne definované, rigidne, kde možnosti „rozdeľovania“ jasne štruktúrované a možnosti ich flexibility majú len zreteľne vymedzenú štruktúru, je táto politika málo účinná alebo sa nemôže uplatniť vôbec.

Napokon sa však v praxi ukazuje, že **Salisburyho** typológia je príliš zviazaná s americkým politickým prostredím a nie vždy vyhovuje pre analýzy a modelovanie v podmienkach európskej verejnej politiky, ako to napríklad dôkladne zmapovali škótski autori z univerzity v Aberdeene. (Halpin, Baxter, MacLeod, 2012)

4. **A. G. Jordan, J. J. Richardson, M. Potůček: tradičné a netradičné arény**

Neskôr, na prelome 70. a 80 rokov sa koncepcia arén pri všetkých ich základných charakteristikách dočkala aj inej aplikácie v práci **A. G. Jordana** a **J. J. Richardsona**, ktorí rozlišovali – v interpretácii **M. Potůčka** (Potůček, Vass, Kotlas, 2005, s. 48 – 49) šesť nasledovných arén:

- **tri tradičné, hierarchicko-normatívne arény**, silne inštitucionalizované (tak ako aj ich aktéri), fungujúce na základe ustálených pravidiel, upravených stabilnými inštitucionálnymi obmedzeniami (Potůček, 2016):
 - arény parlamentné alebo tiež legislatívne, v USA „kongresové“ a „senátne“ (Halpin, Baxter, MacLeod, 2012)
 - arény kabinetné alebo tiež exekutívne, vládne,
 - arény stranícke čiže arény politických strán
- **tri netradičné, primárne neinštitucionalizované**, ktoré môžu ale aj nemusia podliehať zreteľne vymedzeným pravidlám, upravujúcim formy a obsahy interakcií ich aktérov (Potůček, 2016) a síce:
 - arény byrokratické,
 - arény záujmových/nátlakových skupín,
 - arény verejnosti.

Táto klasifikácia je pritom u rôznych autorov rôzne modifikovaná, napríklad vládne arény sú niekedy nazývané aj administratívnymi (Halpin, Baxter, MacLeod, 2012) a dostávajú sa tak do typovej blízkosti s arénami byrokratickými.

Už v týchto novších prácach sa objavuje aj ďalšia, v poradí siedma aréna: aréna médií ako produkt vývoja v posledných desaťročiach (Potůček, Vass, Kotlas, 2005; Halpin, Baxter, MacLeod, 2012). Vo svojej novej publikácii spomína **M. Potůček** (2016) aj arénu súdnu.

Rovnako by sme vzhľadom k ďalšiemu vývoju mohli tento zoznam rozšíriť o arénu digitálnych sietí (Castells, 2010), reprezentovaných facebookom, twitterom a ďalším podobným virtuálnym prostredím. Jej špecifikou je celková vysoká anonymita, hoci významnú rolu hrajú aj napríklad ako aktéri dobre identifikovateľní blogeri. Sú tu však aj často úplne anonymní aktéri typu trollů, pričom agendy prezentované v tejto aréne sú často veľmi razantné a dnes okrem volebných kampaní niekedy dramaticky profilujú verejný život (postoje

verejnosti k sčítaniu ľudu, k povinnému očkovaniu a pod.).

S odvolaním sa na neskoršie práce **R. Salisburyho** ďalší autori poukazujú na to, že v rôznych arénach sa pritom aktéri vytvárajú „rozmanité spektrum“ tlaku na jednotlivé agendy (Halpiny, Baxter, MacLeod, 2012, s. 119) a arény môžeme chápať ako priestor, v ktorom jednotliví aktéri verejnej politiky vstupujú medzi sebou do vzájomných vzťahov;

Vnútrotný mechanizmus tohto modelu je založený na tom, že v jednotlivých arénach sa pohybujú im vlastní aktéri (v parlamentnej napríklad parlamentné poslanecké kluby, parlamentné výbory a pod.) so sebe vlastnými agendami, hľadajúc riešenie, ktoré by malo šancu na širšiu akceptáciu, pričom je možný prienik týchto agend do iných arén, kde sa ich môžu ujať iní aktéri s obdobnou ambíciou a takéto putovanie agend medzi rôznymi aktérmi a arénami umožňuje plasticky vnímať a aj reálne analyzovať verejnú politiku, čo rozširovanie tohto diskurzu ešte viac potvrdzuje. **M. Potůček** (2016, s. 63) píše: „*Môžeme si to predstaviť asi takto: aktér z akejkoľvek arény »oživuje« novú tému politickej agendy. Nastoluje, otvára, predkladá ju ako problém, spolu s námetom na jej riešenie. Môže špecifikovať podmienky, ktorých splnenie je nutné (v jeho chápaní) pre zvládnutie ním artikulovanej témy. Vymedzovanie problému sa mení v rôznych formách a etapách »riešiteľských koalícií«, pričom prah vstupu artikulovaného problému do politickej agendy je daný aktivizáciu dostatočného potenciálu dostatočne vplyvných aktérov. Výsledná podoba riešenej novej témy agendy sa pochopiteľne môže významne líšiť od pôvodného iniciačného vstupu.*“

Aréna, najmä v chápaní **A. G.Jordana** a **J. J. Richardsona** nikdy nie je izolovaná, nakoľko aktéri, ktorí v nej pôsobia, nadväzujú prostredníctvom svojich agend kontakty a často sa takto kolektivizujú aj s aktérmi z iných arén. Za významný prínos tejto metódy možno považovať zlepšenie možnosti riešenia problému, na ktorý upozornila **L. Malíková**, keď písala: „*Z hľadiska účasti aktérov procesu nemusí byť ťažké identifikovať, kto sa podieľa na tvorbe istej politiky a kto má legitímne právo rozhodnúť. Často je však zložité identifikovať, kde daná politika skutočne vzniká*“ (Malíková 2003, s. 13)., resp dať odpovede na otázky „*Kto mal záujem na takomto riešení? Čo ho k tomu viedlo? Koho názor zastupoval? Aké miesto alebo vplyv mal v rozhodovacom procese?*“ atď. (Malíková 2003, s 14), čím táto metóda významnou mierou prispieva aj k poznaniu štruktúry vzájomných interakcií aktérov.

5. Karl Wolfgang Deutsch: názorový rezervoár

Do istej miery môžeme vnímať sústavu tradičných a netradičných arén aj ako určitú hierarchickú sústavu, na ktorú by sme mohli aplikovať aj **kaskádový model** vytvárania verejnej mienky a kreovania verejných záujmov, podobne ako ho využil aj **G. Sartori** (1993, s. 95). Za autora tohto modelu je považovaný pražský rodák **K. W. Deutsch**, ktorý tvorbu verejnej mienky vnímal ako kaskádovité presakovania názorov elitných vrstiev ako „vyššie položených jazierok“ do „jazierok nižšie položených“ elit. **Deutsch** pritom rozlišoval päť hierarchických stupňov kaskády jazierok: na vrchole kaskády sú ekonomické a sociálne elity, pod nimi sú „jazierka“ politických a vládnych elit, masmédií a názorových vodcov a nakoniec sa názory usadzujú v „jazere“ masovej verejnosti. (Deutsch, 1968, s. 101 – 110) To, čo sa v interpretácii nazýva „jazierkami“, sú vlastne roviny kolektivizovania názorov a záujmov a kaskáda vyjadruje ich prepojenie, pričom na každej z úrovni dochádza ku komunikácii jednoduchšie ako medzi úrovňami, pričom v rámci vertikály je pohyb zhora nadol, teda z roviny vyššej prestíže na nižšiu úroveň ľahší než opačne. (Weßels, 1992) Zjednodušene povedané, politici najvyššej úrovne (v tom aj politici, reprezentujúci najvyššie hospodárske záujmy) robia politické rozhodnutia a vysielajú tým impulzy do „reálneho sveta“. Schvaľujú rozpočty, pripravujú zákony, poskytujú dotácie, regulujú a riadia v daných tematických oblastiach, kde posúvajú agendu do pôsobnosti výkonnej moci. Dopady sa im vracajú ako spätná väzba. Túto politickú agendu odovzdávajú médiám, ktoré sú úplne závislé od tohto poskytovania informácií. Média ďalej tlačia túto agendu na širokú verejnosť. (Alemann, 2002)³ Hierarchiu ešte podčiarkuje kvantitatívny parameter: zatiaľ čo sociálno-ekonomické elity na vrchole predstavujú len 2 - 3% obyvateľstva, roviny názorových vodcov reprezentuje 5 - 10% obyvateľstva a politicky relevantnú časť spoločnosti 60% obyvateľstva. (Deutsch 1968)⁴

Toto teda nie je klasický model top-down, keď aj **Sartori** (1993) upozorňuje

² R. Štefančík (2012) prekladá Deutschov pojem „Meinungsreservoir“ jednoducho ako „rezervoár“, zatiaľ čo v anglicky písaných textoch sa používa pojem „level“.

³ Na druhej strane je zase predmetom kritiky, že Deutsch ponechal mimo svojho záujmu úlohu tretieho sektora v týchto procesoch. (Frič, Paterová, Nekola, 2008)

⁴ Deutsch pritom nadviazal na štvorstupňový model tvorby verejnej mienky Jamesa Rosenaua, podľa ktorého „správy a interpretácie udalostí sú najprv predmetom záujmu médií, kde ich čítajú a ďalej modifikujú tvorovia mienky, ktorí svoje stanoviská interpretujú znovu médiám, odkiaľ ich preberajú verejní predstavitelia, ktorí ich odovzdávajú širokej verejnosti, medzi ktorou sa potom šíria ústne.“ (Rosenau, 1961, s. 7-8)

aj na ďalšie procesy, ktoré v tejto hierarchii prebiehajú a ktoré majú niekedy opačný smer. Druhý typ procesov sa prejavuje práve vystupovaním signálov zdola nahor. Tretí typ pohybu v kaskáde sa prejavuje v horizontálnej previazanosti referenčných skupín: počas pohybu v spoločnosti sa názory vždy nejaký čas udržiavajú v určitom názorovom „jazierku“, v ktorom dochádza k názorovej interakcii potenciálne teda aj ku kolektivizovaniu záujmov), čo pripomína procesy, ktoré prebiehajú aj vo vnútri arén.

6. Pierre Bourdieu: pole

Za určité obdobu konceptu arén môžeme považovať aj **teóriu poľa** francúzskeho sociológa **P. Bourdieua**. Pole (*le champ*)⁵ predstavuje v jeho podaní výsek spoločenskej štruktúry, charakteristickej tým, že spája jednotlivcov a spoločenské skupiny, sústreďujúce sa okolo obdobných záujmov a súťažiacie o pozície v jeho rámci a sprostredkovane aj v celej spoločnosti. Za takéto polia považoval predovšetkým polia moci, v ktorých ide o mocenské pozície, špecificky potom polia moci politickej (kde ide o moc politickú) a polia moci ekonomickej (kde ide o moc ekonomickú), ale osobitne polia kultúrnej tvorby so špecifickými kritériami akými sú intelektuálna či umelecká hodnota diel, akceptovanie umelcov či intelektuálov, disponujúcich dostatočnými schopnosťami na presadenie sa v danom poli atď. V tomto kontexte rozlišoval **Bourdieu** aktérov a agentov. Aktéri sú tí, medzi ktorými prebieha snaha o získanie pozície a tým aj o presadenie vlastných záujmov v danom poli. Naproti tomu agent vystupuje ako ten, kto vyjadruje záujmy poľa, resp. sa stavia do takejto pozície, často on formuluje záujmy, charakterizujúce dané pole (niekedy sa preto v tomto kontexte používa aj označenie „agent – provokatér“) a pod. (Bourdieu 1993, Bourdieu 1996, Hunyadi 2001, pozri tiež Růžička – Vašát 2011). Toto rozlišovanie agentov a aktérov sa sporadicky objavuje aj v niektorých prácach mimo hlavných prúdov rozvoja teórie verejnej politiky (Telešun, Titarenko, Sitnik, Virovij, 2010, s. 6 - 8).

Záver

Sumarizujúc si vyššie uvedené prístupy možno začať konštatovaním, že sa medzi sebou líšia samotným vymedzením arény. **A. Heywood** vymedzuje arénu ako miesto, ako priestor, a väčšina autorov, ktorými sme sa zaoberali v tejto

⁵ Bailey (1969, s. 15) stotožňuje „lokálnu arénu“ s „politickým poľom“.

štúdiu, viac či menej inklinuje k takémuto identifikovaniu definičného parametra arén. Najzreteľnejšie to vidieť v prípade tradičných arén **A. G. Jordana** a **J. J. Richardsona**: arény parlamentné, vládne a stranícke si doslova možno premietnuť do zasadačky vlády na úrade vlády, do snemovných priestorov parlamentu (prípadne do pracovných priestorov parlamentných výborov či poslaneckých klubov), resp. do priestorov straníckych sekretariátov, snemovacích priestorov straníckych grémií a pod., aj keď pripúšťame, že až takúto simplifikovanú reflexiu nemali autori tejto typológie na zreteli. To by napríklad mohlo platiť pomerne výrazne ešte aj pre **M. Potůčkom** navrhovanú arénu súdnu. Napokon zase o čosi menej je prítomný tento vizuálnej predstavy priestoru arény v troch netradičných arénach (byrokratickej, nátlakových skupín či verejnosti), aj keď aj tu si ho ešte stále možno predstaviť - a zase ešte ťažšie pre ďalšiu s **M. Potůčkom** navrhovaných arén - arénu médií, ale aj pre príbuznú arénu digitálnych sietí **M. Castellsa**. Aréna médií je však už priestorovo prakticky neidentifikovateľná, ale aspoň čiastočne (v prípade printových médií, alebo v pokrytí teritória signálom určitých elektronických médií) odhadnuteľná. V aréne digitálnych sietí stráca aréna, ktorú vytvárajú postupne už akékoľvek priestorové charakteristiky.

Odlíšne je ale vnímanie arén u **T. J. Lowiho**. Tu akoby materiálne priestorový aspekt úplne chýbal. **P. Fiala** a **K. Schubert** vidia v tejto klasifikácii kritérium nákladov a výnosov, **M. Potůček** (2016) píše, že toto chápanie arén sa zakladá na špecifikách používaných nástrojov, ale mohli by sme ho vnímať aj ako také vymedzenie arén, ktoré sa odvíja od špecifiky agendy a k nej primeraných nástrojov. Podobné charakteristiky možno pripísať aj samoregulačnej a persuzívnej aréne v interpretácii **R. H. Salisburyho** a **J. Heinza**.

Niekde medzi týmito dvoma prístupmi leží chápanie arén, ktoré by sme mohli nazvať inštitucionálnym. **L. Malíková** takto vníma aj arény **T. J. Lowiho**, ale inštitucionálny charakter sa zreteľnejšie prejavuje v chápaní **J. Linza** a **A. Stepana** (1996). Aj „polia“ ekonomickej, politickej atď. moci **P. Bourdieua** majú takúto kvalitu. Bližšie k „priestorovému“ chápaniu arén ale predsa s prevahou inštitucionálnych charakteristík by sme mohli tu zaradiť **Deustchove** „jazierka“. Arény v týchto konceptoch sa odlišujú od „*priestorov závislosti*“, ktorými sú „*priestorovo špecifické a materiálne priestory, v ktorých pôsobia politickí aktéri. Na rozdiel od toho sú často podmienené a závislé od výstavby sietí (často mimo bezprostredného fyzického priestoru).*“ (Pini, Brown, Previte, 2004, s. 227)

Celkove teda možno povedať, že rôzne podoby arén, s ktorými sa

stretávame v literatúre, nie je síce možné usporiadať do celkom vyhranených typov, ale napriek tomu reprezentujú určitú škálu podôb inklinujúcich buď skôr k priestorovému, alebo skôr k inštitucionálno-tematickému vymedzeniu. Nemožno sa teda pozerieť na arény ako na homogénny koncept, skôr ako na určitý prúd prístupov v teórii verejnej politiky, podobne, ako je tomu pri pluralite chápaní verejnej politiky ako procesu.

Inou stránkou, z ktorej sa možno pozerieť na rôzne prístupy v rámci konceptu arén, je ich **vzájomná priestupnosť** resp. nepriestupnosť. **Lowiho** arény ale napríklad aj **Bourdieuov** koncept „poľa“ reprezentujú typ arén, kde neevidujeme zreteľnejšiu prítomnosť novej vzájomnej priestupnosti, priechodnosti agendy či aktérov z jednej arény do inej. Takto vnímajú arény aj **P. Kenis** a **V. Schneider** (1991). **A. G. Jordan** a **J. J. Richardson** konštatujú síce vo svojom prístupe „nepriestupnosť pre iné skupiny“, ale táto „nepriestupnosť“ už nie je taká jednoznačná, aby išlo o „nepriestupnosť“ agend. Oproti tomu je **Deutschova** „kaskáda jazierok“ založená vyslovene na presakovaní agendy medzi „jazierkami“.

Arény sa teda javia ako koncept, založený skôr na väčšej alebo menšej uzavrenosti (nedostupnosti) určitého sociálneho priestoru pre niektorých aktérov, zatiaľ čo z hľadiska obsahov (agend) sú hranice arén zrejme priestupnejšie. To ešte viac zvyrazňuje komunikačný aspekt celého konceptu arén.

Napokon treba aspoň poznamenať, že arény v teórii verejnej politiky nie sú primárne priestorom konfliktu, ako ich vníma **H. Mitzenberg** (1985), ale skôr **priestorom konsenzu**, priestorom dialógu. *„Aktéri, aktívni vo vzájomných interakciách vo vnútri arén, nadväzujú kontakty a udržiavajú rôzne formy väzieb s aktérmi z iných arén (prirodzený dôsledok prekrývania členstva v sociálnych skupinách, hra viacerých rolí, efekt politickej socializácie, artikulácie, agregácie, sledovania, presadzovania a konfliktu záujmov, informačné, inštitucionálne, organizačné, riadiace a rozhodovacie aktivity a pod.). Tak dochádza k početným vnútroarénovým komunikačným tokom práve tak, ako ku komunikačným väzbám medzi aktérmi rôznych arén (v celej škále od pozitívnej spolupráce až po ostrú konfliktnú reláciu k určitému bodu politickej agendy).“* (Potůček, Vass, Kotlas, 2005, s. 49) K charakteristikám pohybu aktéra s jeho agendou v danej aréne patrí, že sa skladá z množstva detailných krokov, elementárnych zmien individuálnych postojov, prehodnotení, verbálnych reakcií, kompetenčných sporov, informačných kampaní, využívaní i zneužívaní verejnej mienky, hľadania skupinových spojencov aj širšieho zázemia ponuky recipročných

dohôd a marginálnych ústupkov, organizačných zmien, slovnej podpory a súčasného faktického bojkotu, prípravy alternatívnej koncepcie či protichodnej alebo konkurenčnej politiky. (Potůček, Vass, Kotlas, 2005) Výstup určitej politiky je určovaný „*usporiadaním aktérov v rôznych oblastiach, t. j. predovšetkým dlhotrvajúcimi vzťahmi medzi záujmovými skupinami, exekutívou a politickými stranami.*“ (Veselý, Drhová, Nachtmannová, 2007, s. 47)

Heywoodov impulz pre rozlišovanie dvoch prístupov k definovaniu politiky sa tak ukazuje byť veľmi prínosným aj pre rozvoj teórie verejnej politiky.

Literatúra:

- von ALEMANN, U. 2002. *Methodik der Politikwissenschaft. Eine Einführung in Arbeitstechnik und Forschungspraxis.* Stuttgart: Kohlhammer, 2002. 193 S. ISBN 978-3170176058
- BAILEY, F. G. 1969. *Stratagems and spoils: a social anthropology of politics.* Oxford: Blackwell Publishers, 1969. 272 p. ISBN 978-0813339337
- BIRKLAND, T. A. 2007. *Agenda Setting in Public Policy.* In: FISCHER, F. – MILLER, G. J. - SIDNEY, M. S. (eds.) *Handbook of public policy analysis: theory, politics and methods.* Boca Raton, FL.: CRC Press, 2007. ISBN 9781574445619, pp. 63 – 78, <https://doi.org/10.1201/9781420017007.ch5>
- BOURDIEU, P. 1993. *Esprits d'Etat. Genise et structure du champ bureaucratique.* In: *Actes de la recherche en sciences sociales.* 1993, № 96 – 97, p. 49 – 62. <https://doi.org/10.3917/arss.p1993.96n1.0049>
- BOURDIEU, P. 1996. *Le champ scientifique.* In: *Actes de la recherche en sciences sociales.* 1996, № 2 – 3, p. 88 – 104. <https://doi.org/10.3406/arss.1976.3454>
- CASTELLS, M. 2010. *The Rise of the Network Society.* 2nd edition. Chichester (UK): John Wiley & Sons, 2010. 597 p. ISBN 978-1-4051-9686-4
- COBB, R. W. - ELDER, Ch. D. 1972. *Participation in American Politics: The Dynamics of Agenda-building.* Boston: Allyn and Bacon, 1972. 182 p. ISBN 0801817161
- DEUTSCH, K. W. 1968. *The analysis of international relations.* Englewood Cliffs, N.J : Prentice-Hall, 1968. 214 p. ISBN 9780130332172
- FIALA, P. – SCHUBERT, K. 2000. *Moderní analýza politiky. Uvedení do teorií a metod policy analysis.* Brno: Barrister & Principal 2000. 170 s. ISBN 80-85947-50-1.
- FRIČ, P. – PATEROVÁ, H. – NEKOLA, M. 2008. *Teoretické základy vůdcovství*

- a následovnictví. In: FRIČ, P. a kol.: *Vůdcovství českých elit*. Praha: Grada Publishing 2008, s. 53 – 176. ISBN 978-80-247-2563-5
- GULYÁS, G. 2005. Ekonomické teorie a tvorba politiky. In: POTŮČEK, M. a kol.: *Veřejná politika*. Praha: Slon. 2005, s. 61 – 84. ISBN 80-86429-50-4
- HALPIN, D. – BAXTER, G. – MacLEOD, I. 2012. Multiple arenas, multiple populations: counting organized interests in Scottish public policy. In: HALPIN, D. – JORDAN, G. (eds.) *The scale of interest organization in democratic politics: data and research methods*. Basingstoke: Palgrave Macmillan 2012. ISBN 978-13-493296-1-8, s. 118 – 140.
- HEINELT, H. 2007. Do Policies Determine Politics? In: FISCHER, F. – MILLER, G. J. - SIDNEY, M. S. (eds.) *Handbook of public policy analysis: theory, politics and methods*. Boca Raton, FL: CRC Press 2007, s. 19 – 119. ISBN 9781574445619 <https://doi.org/10.1201/9781420017007.ch8>
- HEYWOOD, A. 2019. *Politics*. 5th edition. Red Globe Press 2019. 528 p. ISBN 978-1352005455
- HUNYADI, M. 2001. Acteur ou agent : les usages de la règle. In: *Revue européenne des sciences sociales*. 2001, XXXIX, no 121, p. 15 – 30. ISSN 1663-4446 <https://doi.org/10.4000/ress.644>
- KARAGIANNIS, Y. – RADAELLI, C. M. 2007, Policy Making, In: CARAMANI, D. (ed.) *Comparative Politics*. Oxford: Oxford University press. 2008. 188 s. ISBN 978-0-19-929841-9.
- KENIS, P. - SCHNEIDER, V. 1991. Policy Networks and Policy Analysis: Scrutinizing a New Analytical Toolbox. In: MARIN, B. - MAYNTZ, R. (Eds.) 1991. *Policy Networks: Empirical Evidence and Theoretical Considerations*. Frankfurt a. M.: Campus Verlag, Schriften aus dem Max-Planck-Institut für Gesellschaftsforschung, No. 9, s. 25 - 62. ISBN 3-593-34471-8.
- KOHOUT, F. 2002. *Vom Wert der Partizipation. Eine Analyse partizipativ angelegter Entscheidungsfindung in der Umweltpolitik*. Münster: LIT Verlag, 2002 344 S. ISBN 978-3825865115
- KONEČNÝ, S. 2018. Verejná politika ako proces a ako cyklus. In: *Verejná správa a spoločnosť*, roč. XIX, 2018, č. 2, s. 5 - 21. ISSN 1335-7182
- LINZ, J. - STEPAN, A. 1996. *Problems of democratic transition and consolidation : Southern Europe, South America and Post-Communist Europe*. Baltimore: The John Hopkins University Press, 1996. 479 p. ISBN 0-8018-5158-0.
- LOWI, T. J. 1972. Four Systems of Policy, Politics, and Choice. In: *Public Administration Review*, Vol. 32, No. 4. (Jul. - Aug., 1972), pp. 298-310. ISSN

- 1540-6210 <https://doi.org/10.2307/974990>
- LOWI, T. J. 1979. *The End of Liberalism*. New York: W. W. Norton & Company 1979, 332 p. ISBN 978-0393934328
- LOWI, T. J. 1988. Foreword: New dimensions in policy and politics, In: TATALOVICH, R - DAYNES, B. W. (eds.) *Social Regulatory Policy: Moral Controversies in American Politics*. Boulder: Westview Press. 1988. s. x - xxii. ISBN 978-0813373867
- MALÍKOVÁ, Ľ. 2003. *Verejná politika. Aktéri a procesy*. Bratislava: Univerzita Komenského 2003. 120 s. ISBN 80-223-1800-0
- MALÍKOVÁ, Ľ. - DAŠKO, M. 2018. *Verejná politika*. Bratislava: Iris 2018. 186 s. ISBN 9788082000217
- MINTZBERG, H. 1985. The organization as political arena. In: *Journal of Management Studies*, vol. 22, 1985, nr. 2, s. 133–154. ISSN 1467-6486 <https://doi.org/10.1111/j.1467-6486.1985.tb00069.x>
- PADIOLEAU, J.-G. 1982, *L'Etat au concret*. Paris : Presses Universitaire de France 1982. 222 p. ISBN 9782130374978
- PETRUŠEK, M. 1996 Sociální sítě. In: PETRUŠEK, Miloslav a kol. (red.) (1996) *Velký sociologický slovník, sv. 2*, s. 1194 - 1196. Praha: Karolinum 1996. ISBN 80-7184-311-3
- PINI, B. – BROWN, K. – PREVITE, J. 2004. Politics and identity in cyberspace. In: Van de DONK, W. - LOADER, B. D. - NIXON, P. G. - RUCHT, D. (eds.) *Cyberprotest. New media, citizens and social movements*. New York – London: Routledge 2004. ISBN 0-203-64422-0, pp. 225 – 238.
- POTŮČEK, M. – VASS, L. – KOTLAS, P. 2005. Veřejná politika jako proces. In: POTŮČEK, M, a kol.: *Veřejná politika*. Praha: Slon 2005, s. 33 – 60. ISBN 80-86429-50-4
- POTŮČEK, M, a kol. 2016. *Veřejná politika*. Praha: C. H. Beck 2016. 336 s. ISBN 9788074005916
- RICHARDSON, J. J. - JORDAN, A. G. 1979. *Governing Under Pressure: The Policy Process in a Post-Parliamentary Democracy*. Wiley-Blackwell, 1979. 224 p. ISBN 978-0855203146
- ROSENAU, J. N. 1961. *Public Opinion and Foreign Policy: An Operational Formulation*. New York: Random House, 1961. 118 p.
- SALISBURY, R. – HEINZ, J. 1970. A Theory of Policy Analysis and Some Preliminary Applications. In: SHARKANSKY, I. (ed.): *Policy Analysis in Political Science*. Chicago: Markham Publishing Company, 1970. s. 39 – 60. ISBN 978-0841030244

- SARTORI, G. 1993. *Teória demokracie*. Bratislava: Archa 1993. 512 s, ISBN 80-7115-049-5
- SZARFENBERG, R. (2016) *Polityka publiczna – zagadnienia i nurty teoretyczne*. In: *Studia z Polityki Publicznej*, 2016, nr 1, s. 45-75. ISSN 2391-6389 <https://doi.org/10.33119/KSzPP.2016.1.1>
- ŠTEFANČÍK, R. 2012. *Uvažovanie o politike (nielen) v nemecky hovoriacom prostredí*. Trnava : Slovenská spoločnosť pre regionálnu politiku. 315 s. ISBN 978-80-969043-4-1.
- TELEŠUN, S. O. – TITARENKO, O. R. - SITNIK, S. V. - VIROVIJ, S. I. (2010) *Publična politika ta upravlinnja – Naukova rozrobka*. Kyiv: NADU 2010. 36 c.
- VESELÝ, A. – DRHOVÁ, Z. – NACHTMANNOVÁ, M. 2007. „Vědění o politice“: teoretické poznatky o tvorbě veřejných politik. In: VESELÝ, A. – NEKOLA, M. (eds.): *Analýza a tvorba veřejných politik. Přístupy, metody a praxe*. Praha: Sociologické nakladatelství 2007. ISBN 978-80-86429-75-5, s. 43 – 66
- WEBELS, B. 1992. *"Bubble-Up"-Theory or Cascade Model? The Formation of Public Opinion Towards the EC: Shaky Evidence from Different Empirical Sources*. Discussion Paper FS III 92-202. Berlin: Wissenschaftszentrum 992, 26 S. <https://bibliothek.wzb.eu/pdf/1992/iii92-202.pdf>